

Ба Шурои диссертатсионии 6D.KOA-003-и
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(734025, ш. Душанбе, к. Буни Ҳисорак,
шаҳраи донишҷӯён, бинои таълими 7)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Файзуллозода Бахтовар Сайфулло дар мавзӯи «Танзими давлатии рушди низоми андозбандии соҳибкории хурду миёна», барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.07 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз

Мутобикати диссертатсия ба ихтисос ва самтҳои илм

Диссертатсия ба талаботи бандҳои зерини Шиносномаи ихтисосҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси 08.00.07 – Молия, гардиши пулӣ ва қарз ҷавобгӯ мебошад: 1.1. Равандҳои методологӣ сохтори ташаккули низоми молиявӣ; 1.2. Сохторҳои низоми молиявӣ ва мақомоти идоракунии он; 1.3. Назария ва методологияи таъсири низоми молиявӣ дар рушди иқтисодиёт; 2.2. Танзими молиявии равандҳои иқтисодӣ иҷтимоӣ; 2.5. Танзими андоз дар бахшҳои иқтисодиёт; 3.14. Назария, методология ва методҳои заминавии андозбандии субъектҳои хоҷагидор.

Мубрамияти мавзӯи диссертатсия

Дар ҷомеаи мутаммадин соҳибкорӣ хурду миёна ҷузъи ҷудоинопазири иқтисоди кишварҳо доништа мешавад, илова бар он соҳибкорӣ хурду миёна на танҳо дар доираи равобити иқтисодӣ муҳим мебошад, балки бо тавсеаи ин шакли фаъолият равобити иҷтимоӣ, ҳамоҳангии фарҳангӣ, сиёсӣ ва тамаддунӣ низ метавонанд рушд дошта бошанд. Бинобар ин, фаъолияти соҳибкорӣ хурдро ба унвони навъи фаъолияти иқтисодӣ арзёбӣ намудан он қадар ба мақсад мувофиқ нест, зеро он пайвандгари равобит байни ҷомеаҳои мухталиф баромад менамояд.

Соҳибкорӣ хурду миёна дар тамаддунҳои мухталиф, ҳанӯз аз замонҳои бостонӣ дар шакл ва навъҳои гуногун арзи вуҷуд дошта, қадимтарин шуғл доништа мешавад. Ногуфта намонад, ки шуғли соҳибкорӣ яке аз қадимтарин супорандагони андозҳо баҳисоб рафта, фаъолияти он, тарзу усул ва ҳаргуна навъҳои он дар марҳилаҳои гуногун андозбандӣ мегардиданд.

Тавре маълум аст, имрӯзҳо дар саросари ҷаҳон, масъалаи тавсеаи соҳибкорӣ хурду миёна, роҳҳои тарғибу ташвиқи он мубрамагин ғоя барои ҳукуматҳо доништа мешаванд, аз ин хотир, баҳри рушди ин соҳа паёпай имтиёзҳои давлатӣ ва дигар санадҳои танзимӣ мавриди истифода қарор дода шудаанд. Бар асоси гуфтаҳои боло бо боварӣ ва эътимоди бузург метавон гуфт, ки масъалаи танзими андозии соҳибкорӣ хурду миёна аз солҳои аввали соҳибистиқлолӣ мавриди таваҷҷуҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор гирифтааст.

Дарачаи навгони натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод шудаанд.

Эътимоднокии натиҷаҳои илмии таҳқиқот бо миқдори зиёди маълумоти таҳлилӣ, ҷамъоварӣ ва коркарди маълумот бо истифода аз усулҳои муосир ба роҳ монда шуда, мувофиқатнамоии натиҷаҳои назариявии ва амалии таҳқиқот бо маълумот ва далелҳои расмии Агентии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, маводи таҳлилии оморӣ ва ҳисоботҳои ташкилотҳои байналмилалӣ, ки дар нашрияҳои даврии илмӣ ба нашр расонида мешаванд ва ҳамчунин бо маводҳои аз сомонаҳои интернетӣ гирифташуда, асоснок карда шудаанд.

Навоварии илмии тадқиқот дар асосноккунии коркардҳои илмӣ-методии танзими давлатии рушди низоми андозбандии соҳибқориҳои хурду миёна ва муайян кардани самтҳои тақмили механизмҳои танзими давлатии субъектҳои мазкур дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ифода меёбад.

Натиҷаҳои муҳимтарини тадқиқот, ки унсурҳои навовариҳои илмиро инъикос мекунанд, инҳоянд:

1. Дар асоси назария ва методологияи танзими давлатии низоми андоз, зимни истифодабарӣ аз дастовардҳои илмии олимони хориҷию ватанӣ маълум карда шуд, ки дар ҳолати ташаккули нишондиҳандаҳои макроиқтисодӣ, дар самти танзими давлатии рушди низоми андозбандии соҳибқориҳои хурду миёна дураномо ва чораҳои пешгирии зуҳуроти бӯҳронӣ муҳим ба шумор меравад. Зимнан таҳияи муаллифии низоми андоз пешниҳод карда шуд, ки дар ин асос, ҷалби сиёсати монетарӣ ва риояи қоидаҳои андозбандӣ хеле муҳим баромад карда, ба рушди фаъолияти соҳибқорӣ маҷмуи шароит ва омилҳо таъсир мерасонанд. Бинобар ин, дар ин раванд ба эътибор гирифтани имкониятҳои беҳгардонии вазъи институтсионалӣ ва муфидгардонии хароҷотҳои маъмурикунонии андоз ба амал меояд;

2. Дар заминаи татбиқи чорабиниҳои муҳими ҳукумати дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон маълум намудем, ки татбиқи онҳо ба ҳавасмандгардонии раванди соҳибқориҳои хурду миёна ва таъмини устувории буҷет мусоидат менамояд. Бо ин роҳ, сиёсати ҷорӣ макроиқтисодӣ ва ислоҳоти сохторӣ ва институтсионалӣ имкониятҳоеро фароҳам меоранд, ки ниҳодҳои молиявӣ барои сафарбар намудани захираҳо дар самти коркарди ашёи хоми ватанӣ ва усутвор гардонидани вазъи молиявии субъектҳои хоҷагидор ҳамагирона ҳавасманд гардонидани шаванд. Собит намудем, ки бо бартараф намудани камбасти касри буча ва васеъ намудани сармои умумӣ субъектҳои хоҷагидор заминаи андозбандиро устувор гардонидани, барои танзим ва беҳтар кардани вазъи молиявии субъектҳои соҳибқорӣ таъсири мусбат мерасонанд;

3. Бо мақсади ташаккули фишангҳои самарабахши танзими давлатии андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурате дар пеш меистад, ки механизмҳои танзими давлатии рушди низоми андозбандии соҳибқориҳои хурду миёна тақмил дода шаванд. Бинобар ин, механизми институтсионалии танзими низоми андоз дар шароити бозор коркард ва

пешниҳод карда шуд. Зеро дар ин замина фаъолияти субъектҳои иқтисодӣ метавонанд имконияти рушд пайдо намоянд. Баланд бардоштани дараҷаи муфидгардонии меъёрҳо ва таъмини идоракунии давлатӣ имконияти ҳалли масъалаҳои баландбардории сатҳи даромадҳо ва некуаҳволии мардум ба амал меорад. Зимнан тавассути таҷдиди инфрасохторҳо ва тақвияти хизматрасониҳои иҷтимоии баландсифат дар маҳалҳо имкониятҳои рушд таъмин мегарданд. Аниқ карда шуд, ки ташаккули фишангҳои ҳамгирии фискалии бахшҳои воқеӣ зарурати таҳияи методикаҳои муайян намудани меъёрҳои андозиро дар бар мегиранд. Дар ин замина муфидгардонии гаронии андози субъектҳои иқтисодӣ ва такмили механизмҳои андоз оид ба ҳавасмандгардонии соҳибкории хурду миёна муайянкунанда баромад мекунад;

4. Ба назар гирифтани татбиқи амалии ҳадафҳои стратегии кишвар вобаста ба арзёбӣ намудани ҷараёни такмили ояндавии танзими давлатии андози субъектҳои хоҷагидорӣ омили муайянкунанда мебошад. Аз ин лиҳоз механизми такмили ояндавии танзими давлатии андоз барои таъмини рушди соҳибкории хурду миёна дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон коркард ва пешниҳод гардид. Дар робита ба рушди фаъолияти соҳибкории хурду миёна мавқеъгирӣ дар самти таъсири гаронии андоз ба фаъолияти субъектҳо аз тариқи истифодаи усулҳои эконометрикӣ имкониятҳои зиёд дорад. Бинобар ин, механизми танзими давлатии андози фаъолияти соҳибкории хурду миёна таҳия ва пешниҳод гардонида шуд. Маълум карда шуд, ки гаронии андоз ба тариқи тафриқавӣ сатҳи идоракунии иқтисодиётро дар бар гирифта, нишондиҳандаи мазкур барои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, бояд ҳангоми муайян намудан манфиати тарафҳо дар сатҳи макро, мезо, микро ва наноиқтисодӣ ба эътибор гирифта шавад;

5. Таъмини такмили механизми танзими давлатии андоз ва вусъат бахшидани дастгирии минбаъдаи соҳибкории хурду миёна зарур арзёбӣ мегардад. Танзими давлатии андози фаъолияти субъектҳои хурду миёна, дар робита бо дастгирии давлатӣ барои тақвият додани бахшҳои воқеии иқтисодӣ ва фаъолияти соҳибкорӣ, тибқи ба роҳ мондани кластери аграрӣ-саноатӣ асоснок гардидаст. Муайян карда шуд, ки такмили механизми иқтисодии устуворгардонии манбаи андоз дар раванди соҳибкорӣ аз иқтидори иқтисодӣ, шаклҳои навоарӣ, сохторӣ, сармоягузорӣ ва молиявӣ вобаста буда, бевосита татбиқи усулҳои эконометрикӣ тақозо менамояд. Бо ин роҳ мутобиқгардонии соҳибкории хурду миёна ба тағйироти муҳити рушди устувори молиявии онҳо самаранок ба роҳ монда мешавад. Дар ин самт идоракунии равандҳои инноватсионӣ бо дарназардошти муқаррар намудани омилҳои таъсирбахш дар таъмини устувории молиявӣ ва васеъ кардани манбаи андоз таъмин мегардад;

6. Ташкили низоми муфидгардонии ҳаҷми бақияи қарзи андозҳо, пардохтҳо ва мунтазам амалӣ намудани истифодаи усулҳои эконометрикӣ дар ин раванд. Аниқ гардонида шуд, ки мукамалгардонидани механизми иқтисодии устуворгардонии манбаи

андози субъектҳои соҳибкориҳои хурду миёна дар оянда ба амал меояд. Ҳамзамон, заминаи моддии афзоиши даромад аз ҳисоби диверсификатсияи истеҳсоли молу хизматрасониҳо ба амал омада, устувории иқтисодию молиявӣ ва васеъгардонии манбаи андозбандӣ дар самти танзими муносибатҳои андозбандӣ таъмин мегардад.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда.

Диссертатсия як бо услуби илмӣ навишта шуда, аз нигоҳи мантиқӣ дуруст мавриди пешниҳод қарор дода шудааст, муаллиф бо як ранги илман асоснок шуда ҷанбаҳои назариявӣ ва методологии танзими давлатии низоми андозбандии фаъолияти соҳибкориҳои хурду миёнаро дар таҳқиқоти худ ошкор намудааст, ки он аз дарки хуби муаллиф нисбат ин мавзӯ гувоҳӣ медиҳад. Муаллифи диссертатсия объект ва предмети тадқиқотро муайян намуда, ҳадаф ва вазифаҳои тадқиқотро мурағаб кардааст. Дар қорӣ диссертатсионӣ методология ва усулҳои муосири илмӣ мавриди истифода қарор дода шуда, он ба вазифаҳои гузошташуда мувофиқ мебошад. Муқаррароти илмӣ ва натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсия бо матни рисола алоқаманди мантиқӣ дошта, ҳамоҳангии вазифаҳои гузошташударо таъмин менамояд. Муқаррароти ба ҳимоя пешниҳодшуда асоснок буда, моҳияти қорӣ диссертатсиониро инъикос мекунанд. Муаллифи рисола таҳияи тавсияҳои концептуалӣ ва амалии худро оид ба беҳтар намудани назорати давлатии молиявӣ чиҳати таъмини амнияти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз чиҳати илмӣ асоснок кардааст.

Дурустии натиҷаҳои таҳқиқот бо эътимоднокии муқаррароти асосии таҳқиқоти диссертатсия асоснок карда мешавад, дар рафти бурдани таҳқиқот муаллифи рисола самтҳои асосӣ, хулосаҳо ва тавсияҳое, ки дар таҳқиқоти бунёдии олимони ватанӣ ва хориҷӣ чиҳати вусъатбахшии фаъолияти соҳибкориҳои хурду миёна ва танзим давлатии низоми андозбандии ин соҳа оварда шудаанд, мавриди омӯзиш қарор додааст, ҳамзамон натиҷаҳои қорӣ таҳқиқотиро дар конфронсҳои сатҳи мухталиф мавриди санҷишу таҳлил қарор додааст.

Сохтори қорӣ диссертатсионӣ, гузориши мақсаду вазифа, натиҷагирӣ ва мантиқии алоқамандии онҳо, тасдиқ мекунанд, ки муаллиф масъалаҳои гузошташударо амиқ дарк намуда, ҷанбаҳои таҳлили васеи муаммоҳои рушд ва тақомули низоми назорати дохилӣ дар қорхонаҳои кишоварзӣ, асосҳои назаривию методологиро дар ин самт метавонад тақмил диҳад.

Диссертатсия аз муқаддима, се боб, баррасии натиҷаҳо, хулоса, рӯйхати адабиёт иборат мебошад. Ҳаҷми умумии қор 203 саҳифаи матни компютериро ташкил додааст, ки аз расмҳо ва ҷадвалҳои зиёд, рӯйхати адабиёт, ки аз 162 номгӯй иборат аст, таркиб ёфтааст.

Боби аввали диссертатсия фароғири “Асосҳои назариявии танзими давлатии низоми андозбандии соҳибкориҳои хурду миёна” буда, дар ин боб назарияи танзими давлатии сиёсати андоз ва хусусиятҳои он, субъектҳои соҳибкориҳои хурду миёна ҳамчун объекти андозбандӣ ва истифодаи таҷрибаи танзими давлатии низоми андозии кишварҳои

хориҷӣ дар иқтисодиёти миллӣ мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор дода шудаанд. Муаллиф зимни таҳқиқу омӯзиши назарияпардозӣ дар самти давлатии низоми андозбандии соҳибкории хурду миёна, иброз доштааст, ки байни андозҳо ва хароҷот муносибати наздик мавҷуд аст, аммо, истилоҳҳои сиёсати буҷаву андоз ё андозу буҷа маъноӣ яхела надоранд. Бо дарназардошти он, ки мушкилоти сохтори андозбандӣ ҳар қадар ба хароҷоти молиявӣ дахл дошта бошад, ҳамон қадар ба андоз дахл дорад. Ин мафҳумҳо дар аксар маврид ба ҳам омехта карда мешаванд(саҳ 27).

Ҳамчунин, дар зербоби аввал, муаллиф қайд намудааст, ки ҳавасмандии иқтисодии амалҳои шахси ҳуқуқӣ ё воқеӣ тавассути ҳавасмандгардонӣ ё ҷазодихӣ як зухуроти вазифаи ҳавасмандкунии андозҳо мебошанд. Азнавтақсимкунии самаранок ба беҳтарсозии мусодира ва тақсими қисми амвол бо ифодаи пулӣ дар самтҳои паҳлӯи хароҷоти буҷа оварда мерасонад, яъне сиёсати молиявӣ ба муассисаҳои сиёсиву иҷтимоии давлат хизмат мекунад (саҳ 29).

Иловатан, дар зербоби 1.1, муаллиф қайд намудааст, ки принципҳои андозбандӣ ин муқаррароти муҳим буда, асоси базавӣ ба мақсаднокӣ ва баҳодихӣ андозҳо ҳамчун падидаи иқтисодӣ мебошанд. Бинобар ин, ба эътибор гирифтани хусусиятҳои минтақавӣ асоси риояи қоидаҳои андоз ва ифодакунандаи самаранокӣ идоракунии низоми андоз мебошад. Дар кишварҳои пешрафта ва кишварҳои ИДМ принципҳои асосии андозбандии якқаратӣ, андозбандии яхела, адолат ва мусоид будан, принципҳои сарфакорӣ, субот ва устувории андоз истифода мешаванд (саҳ 30).

Дар зербоби 1.2., муаллиф иброз доштааст, ки дар мавриди таҳқиқ намудани танзими давлатии субъектҳои соҳибкории хурду миёна ҳамчун объекти андозбандӣ маълум мегардад, ки масъалаи мазкур бевосита аз рӯйи таносуби тавозуни маҷмӯи талабот ва пешниҳод, пасандоз ва истеъмор, тавозуни пардохт бар меояд. Дар ин раванд, доништи гирифтани тавозуни иқтисодӣ ва истифода бурдани он муайянкунанда ҳисобида мешавад (саҳ 35).

Дар саҳифаи 37, муаллиф чунин қайд намудааст, дар шароити муосири рушди илми иқтисодӣ ва тақвият додани иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурате ба миён омадааст, ки равияҳои нави ташаккули сиёсати андози илман асоснокшуда ва концептуалӣ бо дарназардошти ҷаҳонбинии он амалӣ гардонида шавад. Имрӯзҳо, дар доираи концепсияҳои илмии иқтисодии ҷаҳонӣ, концепсияи талаботи самаранок ҳамчун ҷузъи таркибии назарияи макроиқтисодӣ барои рушди низоми танзими давлатии субъектҳои соҳибкории хурду миёна ҳамчун объекти андозбандӣ дар таъмини рушди иқтисоди миллӣ аз назари мо хело зарур мебошад, ки аз ҷониби иқтисоддони шинохтаи англис Ҷон Мейнард Кейнс пешбарӣ, таҳия ва асоснок карда шудааст (саҳ 37).

Ба андешаи муаллиф, ар шароити кунунӣ тақвият додани ислоҳоти низоми молияи давлатӣ яке аз чорабиниҳои муҳими Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор рафта, дар алоқамандӣ бо татбиқ намудани

ҳадафҳои стратегияи миллии рушд, давраи сифатан нави сиёсати фискалӣ амалӣ гардида истодааст. Татбиқи чунин чорабиниҳо аз ҳавасмандгардонии сохтори маблағгузорию бюджет, ҷалб ва танзими сармоягузорию хориҷӣ, васеъ кардани иқтисодии дохилии давлат ва дар ин замина афзоиш ёфтани ҳаҷм ва андозаи манбаи андозбандӣ ба шумор меравад, ки он ба татбиқи сиёсати воридаконтрактунанда ва тақвият додани иқтисодии сармоягузорию дохилию хориҷӣ мусоидат менамояд (саҳ 39).

Ҳамзамон, дар зербоби 1.2., муаллиф иброз доштааст, ки дар мавриди таъмини ҳамоҳангсозии нишондиҳандаҳои буҷаи сатҳҳои гуногун, сафабар намудани комплекси унсурҳои андозӣ барои таъмини манбаи андоз ҳамчун фишанги идоракунии баромад мекунад. Бинобар ин, рушди фаъолияти субъектҳои соҳибкорӣ хурду миёна ҳамчун объекти андозбандӣ, бояд бо назардошти вазифаҳои мушаххаси давлат, ки он тақсим ва аз нав тақсимкунии даромадхоро амалӣ мекунад, бо дарназардошти хусусиятҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва табиӣ-ҷуғрофии кишвар ва минтақаҳои алоҳидаи он мавриди истифода қарор гиранд (саҳ 45).

Дар зербоби 1.3., муаллиф чунин иброз доштааст, ки дар кишварҳои пешрафта ҷарайёни мураккаб кардани низоми андоз идома дорад. Ҳамин тариқ, тибқи муълумоти Созмони ҳамкории иқтисодӣ ва рушд (СҶИР), кодекси андоз дар Иёлоти Муттаҳидаи Амрико (ИМА) дар тӯли 30 соли охир ду маротиба, дар Канада - 3 маротиба, дар Нидерландия - 2 маротиба зиёд шудааст. Гаронии андоз баланд буда, ҳиссаи андозҳо дар ММД бо дарназардошти саҳми суғуртаи иҷтимоӣ ба давлатҳои Скандинавия, Фаронса, Австрия - 44- 55%, ИМА, Чопон, Олмон, Британияи Кабир, Канада - 30-40% ва 55 Туркия, Кореяи Ҷанубӣ, Мексика - 20% рост меояд.²⁷ Дар робита ба ин, Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи нишондиҳандаи мазкур дар доираи 20% бе дарназардошти имтиёзҳои андозӣ фарогир мебошад (54).

Дар ин зербоб, муаллиф иброз доштааст, ки таҳқиқоти Visasam дар тӯли 12 сол, ки ҳамкории худро дар доираи ҳамкориҳои ташкилотҳои байналмиллӣ аз ҷумла, Бонки ҷаҳонӣ ба роҳ мондааст, дар таъмини мувозинати нишондиҳандаҳои иқтисодию молиявӣ мақоми махсус дорад. Дар доираи чунин ҳамкорӣ, ки зиёда аз 150 мамлакатҳои ҷаҳонро дар бар мегирад, 27 малакатҳои дорои дараҷаи баланди гаронии андоздоштаро муайян намудааст. Коршиносон усули муайян кардани чунин нишондиҳандаро дар заминаи мавриди муҳокима қарор додани нишондиҳандаҳои қиёсӣ – меъёри умумии андоз, вақти зарурии иҷрои ӯҳдадорӣ андоз, шумораи пардохтҳои андоз ва омилҳои дигар ба эътибор гирифтаанд. Дар заминаи арзёбии ширкати мазкур муайян карда шудааст, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи нишондиҳандаи мазкур ба 5-гонаи малакатҳои дорои сатҳи баланди гаронии андоз мансуб мебошад (саҳ 60).

Дар боби дуюми диссертатсия – “Таҳлили вазъи институтсионалии танзими андоз”, механизмҳои арзёбии андозбандии рушди соҳибкорӣ хурду миёна, таҳлил ва баҳодиҳии вазъи институтсионалии низоми

андозбандии соҳибкории хурду миёна ва маъмурикунонии андоз ҳамчун заминаи танзими низоми андозбандии соҳибкории хурду миёна мавриди таҳлил ва арзёбӣ қарор дода шудаанд.

Муаллиф дар ин боб, ки аслан ба унвони боби таҳлили вазъи институтсионалии танзими андоз арзёбӣ гардидааст, чунин қайд менамояд. Ба ақидаи мо, бо дарназардошти дар амал татбиқ намудани санадҳои меъёрию ҳуқуқии танзими андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, нишондиҳандаи мазкур бо мурури замон ба эътидол даромада, то сатҳи зарурӣ (муфид) паст хоҳад гардид. Яъне, Ҷумҳурии Тоҷикистон кӯшиш ба харҷ дода истодааст, ки дар самти таъмини мувозинати муносибатҳои андозӣ ва табдил додани он ба омили рушд, инчунин ҳамоҳангии муносибати давлат ва субъектҳои хоҷагидор муваффақ гардад. Ҳамзамон, қайд кардан бамаврид аст, ки барои таъмини мувозинати андозҳои мустақим ва ғайримустақим, яъне афзоиши ҳиссаи андозҳои мустақим ва коҳиш додани ҳиссаи андозҳои ғайримустақим дар ташаққул додани даромади умумии буҷети давлатӣ мавриди истифодабарӣ қарор дода шавад (саҳ 60).

Дар зербоби аввали ин фасл муаллиф чунин қайд менамояд имрӯзҳо, механизми танзими андозбандии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ хеле муҳим мебошад. Аз назари мо, афзоиши фаъолияти соҳибкории истеҳсолӣ, коркарди ашёи хоми ватанӣ, зиёд кардани ҳаҷми содирот ва ташкили зиёди корхонаҳои саноатӣ муайянкунада мебошанд. Истифодаи таҷрибаи танзими давлатии низоми андози кишварҳои хориҷӣ дар иқтисодиёти миллӣ бо мақсади рушди он зарурати воқеӣ дорад. Дар ин замина, даромади воқеӣ афзоиш ёфта, манбаи андоз васеъ ва ҳамзамон сатҳи некуаҳволӣ баланд мегардад. Маҳз дар ҳамин замина, сиёсати молиявии кишвар хислати устуворӣ гирифта, боиси рушди бахши воқеӣ ва ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ мегардад. Имрӯз дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон низоми андозбандӣ 8 намуди андозро дар бар гирифта, онҳо дар таъмини рушди иқтисоди имрӯза муфид ҳисобида мешаванд (саҳ 63).

Дар зербоби 2.2., муаллиф қайд менамояд, ки мақсади асосии банақшагирӣ дар фаъолияти соҳибкории субъектҳои хурду миёна аз таъмин намудани нишондиҳандаҳои сифатӣ ва миқдории барномаҳои рушди иҷтимоӣ иқтисодии кишвар ва минтақаҳои алоҳидаи он дар асоси қонунҳои муайянкунандаи андоз ба шумор меравад. Дар шароити шарикии байни давлат ва бахшҳои хусусӣ мақоми давлат хеле калон буда, ба дастгирии субъектҳои инфиродии хоҷагидор ва омили рушд табдил меёбад (саҳ 73).

Инчунин дар ин зербоб муаллиф, андешаи худро бо чунин тарз баён намудааст. Қайд кардан бамаврид аст, ки дар адабиётҳои иқтисодӣ масъалаҳои механизми андоз аз ҷониби мутахассисони гуногун баррасӣ гардида, тавсифи он гуногун мебошад. Тибқи ақидаи Е.С. Мураховский механизми андоз ҳамчун «маҷмӯи маблағҳо ва истифодаи муносибатҳои андоз дар фазо, вақт, мақсади муайян ва тарзи ташкили таъсири андозро ба равандҳои иқтисодӣ инъкос менамояд». Аз назари мо, дар ақидаи мазкур ҳадафҳои механизми андозбандӣ каме маҳдуд мебошад. Чунки,

мазмуни механизми андозбандӣ фақат ба ташкили воситаҳо ва усулҳои андозбандӣ маҳдуд шарҳ ёфтааст. Бинобар ин, барои пурратар гардонидани он мо чунин андешаи дорем, ки шаҳри механизми андоз бояд ба субъекти мушаххаси хоҷагидорӣ, аз ҷумла соҳибкориҳои хурду миёна алоқаманд карда шуда, сипас баҳо дода шавад (саҳ 73-74).

Иловатан, муаллиф дар ин зербоб қайд менамояд, ки дар ташаккул додани фаъолияти молиявии субъектҳои соҳибкориҳои хурду миёна, бо мақсади роҳандозӣ намудани занҷири арзиши илова чӣ тавре аз амалияи андозбандӣ бар меояд, муфидгардонии гаронии андоз яке аз нишондиҳандаҳои муҳими арзбӣ намудани фаъолияти субъектҳои хоҷагидор мебошад. Қайд кардан бамаврид аст, ки нишондиҳандаи мазкур дар муфид гардонидани муносибатҳои андозбандӣ бо дарназардошти муайян ва интихоби меъёрҳои муфид, инчунин шаффофияти манбаи андоз ва ҷалби субъектҳои хоҷагидор, барои таъмини устувории иқтисоди миллӣ муайянкунанда мебошанд (саҳ 79).

Ҳамчунон, муаллиф андешаи худро чунин баён кардааст, қайд кардан бамаврид аст, ки барои амалӣ гардонидани нуқтаҳои муҳими барномаи рушди иқтисодию иҷтимоии минтақавӣ, такмил додани механизми арзбӣ андозбандии рушди соҳибкориҳои хурду миёна, тавсифи минтақавии фаъолияти субъектҳои мазкур хеле зарур мебошад. Чунки тамоми имконият ва захираҳо дар сатҳи минтақаҳо ташаккул ёфта, барои таъмини буҷети маҳалҳо ва ҷумҳуриявӣ заминаи моддӣ фароҳам оварда мешавад, ки ин аз нигоҳи устуворгардонӣ дар заминаи кам кардани ҳолатҳои дотатсионӣ ва субвенсионӣ аҳамияти калони илмию назариявӣ дорад (саҳ 82-83).

Дар сархати зербоби 2.2., муаллиф қайд намудааст, ки дар шароити дигаргуншавии механизми идоракунии рушди иҷтимоию иқтисодӣ ва ворид шудан ба тарзи нави фаъолияти иқтисодию хизматрасонӣ зарурате дар пеш меистад, ки дар ташаккулдиҳӣ ва сафарбар намудани захираҳои механизмҳои махсус истифода бурда шаванд. Чунки дар чунин шароит қобилияти харидории аҳоли, афзоиши хизматрасониҳои гуногун, аз ҷумла нақлиёт, ҳамзамон нокифоя будани дастрасӣ ба ашёи хом, технологияҳои нав, сармояи қарзӣ, равандҳои рақамикунонӣ ва дигар хароҷотҳо тезтағйирёбанда буда, бинобар мураккаб будани ҳолатҳои мазкур зарурати сафарбар гардидани унсурҳои маъмуриро ба миён меорад (саҳ 87).

Муаллиф дар ин зербоб вобаста ба натиҷаҳои дар ҷадвали 2.2.1., оварда шуда қайд менамояд, ки новобаста аз ноустувории тағйирёбии нишондиҳандаҳои макроиқтисодии овардашуда, дар маҷмуъ аз соли 2016 то соли 2022 рушди босуръати ММД ифода меёбад. Нишондиҳандаи мазкур дар давраи таҳлилӣ 1,2 банди фоизӣ афзуда, заминаи устувори даромадҳои буҷет ва андозиро ба амал овардаанд. Аз инҷо маълум мегардад, ки натиҷаҳои фаъолияти бахши воқеии иқтисодиёт афзудааст (саҳ 91).

Инчунин, муаллиф дар ин зербоб чунин назарашро чунин баён намудааст. Қайд кардан бамаврид аст, ки сармоягузорӣ, алалхусус ғарбӣ

намудани таносуби ҳаҷми қарзи беруна ва ММД, имкониятҳоеро фароҳам меорад, ки онҳо боиси кам гардидани гаронии андоз ва ғаёл гардидани соҳибкории хурду миёна ва калон ва ҳамин замина васеъ шудани манбаи андозбандӣ дар сатҳҳои гуногуни иқтисодиёт ва ғайр кардани таркиби буҷети давлатӣ ва маҳаллӣ дар минтақаҳои алоҳидаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба амал меояд (саҳ 94).

Дар зербои 2.3., муаллиф қайд намудааст, ки омӯзиши муаммоҳои асосии низоми танзими давлатии андоз собит месозад, ки онҳо ба суръати рушди ғаёлияти субъектҳои хоҷагидор ва дар маҷмӯ ба таъмини тараққиёти бахшҳои воқеӣ таъсири манфӣ мерасонанд. Бинобар ин, коркарди самтҳои асосии инкишофи танзими давлатии андоз дар ғаёлияти субъектҳои иқтисодӣ, вобата ба чорабиниҳои маъмурикунонии андоз оид ба таъмини рушди соҳибкории истеҳсолӣ, асоси пешрафти иқтисодиёти миллӣ баромад мекунад (саҳ 106).

Муаллиф дар ин зербоб иброз доштааст, ки тибқи ақидаи С.Маъдиев ва У.Воҳидов ташаккул ёфтани механизми институтсионалии танзими андоз аз алоқамандии зичи шарикӣ бахши хусусӣ ва давлат вобастагӣ дошта, “Дар шароити муосир дар чорчӯбаи татбиқи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон, низоми иҷтимоӣ иқтисодии кишвар ба марҳилаи нави рушд ворид мегардад. Чунин иқдом вазираддор мекунад, ки ислоҳоти иқтисодӣ ва тағйироти институтсионалие, ки боиси такмили қонунгузории соҳаҳои дахлдор, аз ҷумла, дар низоми андоз ва андозбандӣ мегарданд, идома дода шаванд. Бо ин мақсад Ҳукумати ҷумҳурӣ барномаи миёнамуҳлати рушд ва мутобиқсозии иқтисоди кишварро ба шароити марҳилаҳои нави рушдро таҳия намудааст” (саҳ 113).

Тавре муаллиф иброз доштааст, таҳқиқи ҷанбаҳои методии такмили низоми маъмурикунонии андоз нишон медиҳад, ки дар оянда тақвият додани рушди соҳибкории хурд амалкарди муфиди чорабиниҳои ташкилию иқтисодӣ ва ҳуқуқию назоратиро ба шумор меравад. Дар робита ба ин, аз ақидаи коршиносон ва муаҳақиқони ватанӣ чунин бар меояд, ки дар таҷрибаи аксарияти кишварҳо, аз ҷумла дар Тоҷикистон, баҳои самаранокии низоми маъмурикунонии андоз асосан ба як нишондиҳанда - ҳаҷми воридоти андозу пардохтҳои ҳатмии давлатӣ ба буҷет баҳогузори карда мешавад. Лекин аз назари мо, нишондиҳандаҳои дигари баҳодиҳии низоми маъмурикунонии андозро аз ҳисоби муфид ба роҳ мондани натиҷаҳои корҳои назоратӣ, ҳисоббаробаркунии бақияпулиҳои андоз, баҳисоб гирифтани теъдоди субъектҳои ғайриғаёл ва ба назар гирифтани онҳо хеле муҳим мебошанд, ки онҳо барои омӯзиш ва таҳқиқи қоидаҳои асосӣ ва иҷроии вазифаҳои такмили низоми андозӣ ва маъмурикунонии он муҳим баромад мекунад (саҳ 115).

Дар давоми ин зербоб, муаллиф иброз доштааст, ки заминаҳои институтсионалии танзими низоми андоз дар шароити бозори Ҷумҳурии Тоҷикистон аз васеъ шудани иқтисодии андозии дохилӣ, афзун гаштани содироти молу хизматрасонии маҳсулоти ватанӣ ва ҳавасмандгардонии ин равандҳо афзоиш ёфта, асоси амалӣ гардидани ҳадафҳои стратегӣ

мебошанд. Бинобар ин, дар самти мазкур, дар баробари муфид гардонидани меъёрҳои андоз, муқарар намудани имтиёзу сабукиҳои андозӣ барои таъмин гардонидани шароитҳои моддӣ ва устуворгардонии даромадҳои субъектҳои хоҷагидор, аз ҷумла соҳибкории хурд, муҳим мебошад (саҳ 121-122).

Дар боби сеюми диссертатсия – “Самтҳои тақмили механизми танзими давлатии андозбандии соҳибкории хурду миёна”, танзими муносибатҳои андозии субъектҳои соҳибкории хурду миёна дар заминаи усулҳо ва моделҳои эконометрикӣ, роҳҳои устуворгардонии манбаҳои андозбандии соҳибкории хурду миёна ва тақмили механизми танзими давлатии андоз дар заминаи дастгирии соҳибкории хурду миёна мавриди таҳқиқ ва хулосабарориҳо қарор дода шудаанд.

Муаллиф инбоз доштааст, ки барои амалӣ намудани дараҷаи арзёбии гаронии андоз истифодабарӣ аз унсурҳои институтсионалии рушди механиҳои танзими давлатии андоз, муайян намудани меъёрҳои муфиди намудҳои андоз, аниқ намудани муносибатҳои андозӣ вобаста ба низоми андозбандӣ, муайян намудани самаранокии имтиёзҳои андозӣ, инчунин гаронии андоз дар сатҳҳои алоҳидаи фаъолияти субъектҳои иқтисодӣ истифодаи модели регрессияи дараҷагӣ бамаврид мебошад (саҳ. 126).

Муаллиф, дар саҳифаи 128 ибоз намудааст, ки аз назари мо, танзими муносибатҳои андозии субъектҳои соҳибкории хурду миёна дар заминаи усулҳо ва моделҳои эконометрикӣ имкониятҳоеро фароҳам меоранд, ки онҳо ҳангоми татбиқи сиёсати тағйирёбандаи андозию молиявӣ асоснокӣ нишондодҳои стратегияи пешгӯии нишондиҳандаҳои асосии макроиқтисодиро дар алоқамандӣ бо андоз арзёбӣ менамояд. Дар ин замина, барои пешгирии зуҳуроти бӯҳронҳо чораҳои пешгирикунанда таҳия гардида, дар мавриди ба амал омадани тағйиротҳо дар стратегия ва концепсияи андоз вучуддошта истифода бурда мешавад.

Инчунин дар давоми ин зербоб муаллиф, қайд намудааст, ки дар робита ба коркард ва пешниҳод намудани чорабиниҳо оид ба танзими муносибатҳои андозии субъектҳои соҳибкории хурду миёна дар кишвар ва минтақаҳои алоҳидаи он аломатҳои ташкилию ҳуқуқии бақор даровардани иқтисодии соҳибкорӣ назаррас мебошад. Аз ҷумла, соли 2022 тибқи Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 338,3 ҳазор субъект, аз ҷумла дар ВМКБ 6,9, дар вилояти Суғд 121,2, дар вилояти Хатлон 107,7, дар НТҶ 59,2 ва шаҳри Душанбе Душанбе 43,1 ҳазор адад, ҳамчун субъекти соҳибкорӣ ба қайд гирифта шудаанд, ки аз маҷмӯи онҳо 110,0 ҳазор тибқи патент фаъолияткунанда, 160,0 ҳазор хоҷагиҳои деҳқонии инфиродӣ ва 36,9 ҳазор соҳибкорони инфиродии тибқи шаҳодатнома ба шумор мераванд (саҳ. 133).

Дар зербоби 3.2., қайд гадидааст, ки устуворгардонии манбаҳои андозбандии соҳибкории хурду миёна вобаста ба шароитҳои ташаккулёбии принципҳо ва равияҳои омӯзишӣ, дар шароити Ҷумҳурии

Тоҷикистон ҳамчун ҷузъи ташкилии механизми ҳамкориҳои мақомоти танзимкунандаи давлатӣ аз ҳисоби фаъол гардонидани шарикӣ давлат бо баҳши хусусӣ мебошад. Чӣ тавре аз Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 бар меояд “Имрӯз таъмини шароитҳои мусоид барои пешбурди фаъолияти соҳибкорӣ, фароҳам овардани шароити чиҳати кафолат додани ҳифзи ҳуқуқҳои молу мулкӣ, ҷалби сармоягузориҳои мустақим ва идоракунии самараноки дороиҳои худӣ шартҳои зарурӣ барои соҳаҳои афзалиятноки иқтисодӣ ба ҳисоб мераванд” (саҳ 143).

Дар саҳифаи 149 ин зербоб, муаллиф таъкид намудааст, ки баланд бардоштани нуфуз ва мақоми соҳибкорӣ хурду миёна дар натиҷаи фаъолияти субъектҳои хоҷагидор дар самти рушди истеҳсолот, коркарди ашёи хоми ватанӣ ҳамчун натиҷаи ташаббускорӣ бобати ҷалб намудани навоариҳои аз ҳисоби таҳқиқоти инфиродӣ тавассути гирифтани патент аз рӯи ихтироъ ва кашфиётҳои нав ба амал меоянд.

Дар идомаи таҳқиқоти худ, муаллиф ибраз доштааст, ки коркард ва пешниҳод намудани механизми институтсионалии танзими давлатии низоми андози дастгирии соҳибкорӣ хурду миёна аз мураттаб сохтани чорабиниҳои бобати пешбурди сиёсати ягонаи давлатӣ ва батанзимдарории меъерии ҳуқуқии батанзимдарории муносибатҳои андозӣ буда, фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатиро оид ба иҷро уҳдадориҳои молиявӣ алалхусус дар робита ба фаъолияти соҳибкорӣ хурду миёна таъмин менамояд. Дар ин раванд, истифодабарии усулҳои эконометрикӣ ва беҳтар кардани механизми идоракунии устуворгардонии манбаи андози субъектҳои соҳибкорӣ хурду миёна, зарурати васеъ кардани манбаи андозро ба миён меорад, ки ин ҳамчун ниҳоди муҳими беҳтар кардани нишондиҳандаҳои макроиқтисодӣ баҳисоб рафта, характери комплексӣ дорад. Яъне, низоми андоз дар доираи муносибатҳои бозорӣ ташаккул додани заминаи молияи давлатӣ ҳамчун ниҳоди танзими макроиқтисод будабаромад намуда, ҳамзамон тавассути низоми мазкур даромадҳои андозӣ ба иҷрои вазифаҳои давлатӣ дар заминаи рушди бахшҳои хусусӣ равона карда мешавад (саҳ 154-155).

Дар зербоби 3.3., қайд шудааст, ки тибқи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 махсус чунин таъкид гардидааст, ки “Имрӯз таъмини шароитҳои мусоид барои пешбурди фаъолияти соҳибкорӣ, фароҳам овардани шароити чиҳати кафолат додани ҳифзи ҳуқуқҳои молу мулкӣ, ҷалби сармоягузориҳои мустақим ва идоракунии самараноки дороиҳои худӣ шартҳои зарурӣ барои соҳаҳои афзалиятноки иқтисодӣ ба ҳисоб мераванд”. Ҳамин тавр, арзёбӣ намудани вазъи кунунӣ ва такмили ояндавии механизми танзими давлатии андоз дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон аз дастгирии соҳибкорӣ хурду миёна вобаста буда, зарурати омӯзиши имкониятҳои ҷойдошта барои тақвияти механизми муносибатҳои андозӣ самти афзалиятнок ҳисобида мешавад (саҳ 160-161).

Муаллиф дар ин зербоб, гуфтааст, ки барои арзёбӣ намудани ҳолати амалкунанда ва тадбири чорабиниҳо оид ба такмили ояндавии механизми танзими давлатии андоз соҳибкории хурду миёна ба сифати вазифаи аз ҳама афзалиятнок ҳисобита мешавад. Бинобар ин, дар самти танзими давлатии андозии субъектҳои соҳибкории хурду миёна дар Ҷумҳурии Тоҷикистон раҳо додани субъектҳо аз ҷаъолияти ғайрирасмӣ мебошад, ки дар ин замина мақсади асосӣ ҳавасмандгардонии ҷаъолнокии соҳибкорон, ҷалби сармоя дар иқтисодиёти миллӣ мебошад(саҳ 169).

Муаллиф дар охир ибраз доштааст, ки рафти таҳқиқот маълум мегардад, барои такмил додани механизми танзими давлатии андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шароитҳои зиёд ҷой дорад. Бо ин мақсад, зарурате дар пеш меистад, ки танзими давлатии андозии ҷаъолияти субъектҳои хурду миёна дар робита бо дастгирии давлатӣ барои тақвият додани бахшҳои воқеии иқтисодӣ аз ҳисоби тақвият додани ҷаъолияти соҳибкорӣ дар самти занбӯриасалпарварӣ, паррандапарварӣ, чорводорӣ, рушди растанипарварӣ, аз ҷумла зироатҳои техникӣ, ҷамъоварӣ ва фуруши гиёҳҳои шифобахш бо дарназардошти субъектҳои хурду миёна ба коркарди онҳо дар асоси кластерҳои аграрию саноатӣ нигаронидашуда равона карда шавад. Дар ин замина, имкониятҳои пайдо мешавад, ки бо тақвият додани шарикӣ байни бахшҳои хусусӣ ва давлат даромади буҷети давлатӣ устувор гардида, дар ин замина рушди иқтисоди миллӣ дар алоқамандии зич бо баланд гардидани нишондиҳандаҳои молиявии субъектҳои хурду миёнаро бо дарназардошти муфидгардонии сохт ва таркиби муносибатҳои андозӣ ва муфидгардонии меъёрҳои андозиро дар самти такмили механизми давлатии танзими андоз ва тақвияти соҳибкории хурду миёнаро дар кишвар таъмин менамояд.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда

Ақидаҳои асосии назариявӣ-амалӣ, асосноккунии назарияпардозии назариявӣ – методии танзими давлатии низомии андозбандии соҳибкории хурду миёна ва таҳияи тавсияҳои амалӣ оид ба мукамалгардони ҷаъолияти соҳибкории хурду миёна барои вазъи имрузаи Тоҷикистон муфид арзёбӣ мегарданд.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои диссертатсия бо назардошти таҳлилу арзёбиҳои гузаронидашуда, кофӣ будани ҳаҷми кори диссертатсионӣ, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот ва таълифоти муаллиф эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот тасдиқ мегардад. Дар амалия хулоса ва тавсеаҳо барои татбиқи натиҷаҳои кори диссертатсионӣ ва дар асоси таҳлили илмӣ ҷанбаҳои назариявӣю таҷрибавӣ бароварда шудааст, ки аз эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот дарак медиҳад. Дар хулоса натиҷаҳои асосии илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ буда, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо дар асоси таҳлили натиҷаҳои илмӣ-амалии таҳқиқот омода шудаанд.

Натиҷаҳои муҳими таҳқиқот дар конференсияҳои ҷумҳуриявӣю байналмилалӣю муассисаҳои таҳсилоти олии касбии ҷумҳурий ва ҷараёни

таълим ҳангоми омӯзиши фанҳои “Андоz ва андоzбандӣ”, “Фаъолияти соҳибкорӣ”, “Фаъолияти бонки амонатӣ”, “Пешгӯи ва банақшагирӣ дар андоzбандӣ” ва “Ташкил ва идораи истеҳсолот дар корхонаҳои хурду миёна” дар Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон истифода шудааст.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо.

Аҳамияти илмии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар асосноккунии назариявӣ ва таҳлили механизмҳои арзёбии низоми андоzбандӣ, бар асоси тақозои замони муосир ва концепсияҳои мавҷуда ифода меёбад. Дар диссертатсия аз ҷиҳати назариявӣ мундариҷаи иқтисодии мафҳуми “соҳибкории хурду миёна” ва “танзими давлатии андоzбандӣ” таҳқиқ шудаанд. Дар таҳқиқот равишҳо ва амалкардҳои муайяну мушаххас шудаанд, ки татбиқи онҳо дар доираи қонунгузори амлақунанда, метавонад дар рушди мунтазам ва довомноки ин соҳаи калидӣ мусоидат намояд.

Аҳамияти амалии кори диссертатсионӣ дар он зиҳир мегардад, ки пешниҳод ва тавсияҳои дар диссертатсия коркардшударо ба сифати воситаи тасҳеҳи такмили самтҳои асосии ва механизмҳои танзими давлатии андоzбандии соҳибкории хурду миёна, бо мақсади боз ҳам такмил додани механизми он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода намуд. Пешниҳодҳои мушаххаси муаллифро ҳангоми таҳияи вориднамоии ислоҳот дар санадҳои меёрӣ-ҳуқуқии марбут ба низоми андоzбандии миллӣ ва дигар соҳаҳои ҳамгиро истифода намуд.

Аҳамияти иқтисодӣ натиҷаҳои диссертатсия дар он аст, ки дар шароити дигаргуншавии вазъ дар саросари ҷаҳон истифодаи натиҷаҳои дар таҳқиқот ба даст омада, метавонанд дар тавсеаи иқтисоди миллӣ ва бахши воқеии он, ки соҳибкории хурду миёна шомили он мебошанд, мусоидат намуда, то ҳадде амнияти иқтисодии кишварро таъмин намояд. Маълум аст, босубот ва устувории фаъолияти бахшҳои гуногу метавонанд дар рушди макроиқтисодии кишвар, таъмини аҳоли бо маҳсулоти мухталифи ватанӣ, таъсиси ҷойҳои кории илдовагӣ саҳмгузо бошанд. Бинобар ин, ба андешаи мо натиҷаҳои дар диссертатсия пешниҳод гардида, метавонанд дар густариши ин самт нақши калидӣ дошта бошанд.

Аҳамияти иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия. Албата ҳар як фаъолияти иқтисодӣ ба ҷуз аз афзалиятҳои молино пулӣ, аз бартариятҳои дигар низ бархурдор мебошад. Ногуфта намонад, ки дар ин раванд нақши соҳибкории хурду миёна беназир мебошад. Зеро он таъминкунандаи ҷойҳои корӣ мебошад, илова бар он соҳаи соҳибкорӣ, бахши нисбатан чандир буда, он метавонад дар дилхоҳ маврид фаъолият дошта бошад ва бо ин амалӣ худ дар ҷалби ҳар ҷӣ бештари мутахассисон, вориднамоии навғониҳо, афзоиши рағбати одамон ҷиҳати ба соҳибкорӣ фарогир шудан мусоидат менамоянд.

Мутобиқати ба таҳассуси илмии докталаби дараҷаи илмӣ

Файзуллозода Бахтовар Сайфуло шахсияти дорои касбият ва мутахассиси ин соҳа буда, кори диссертатсионии ӯ ба равияш

мувофиқат намуда, муносиб ба ихтисос мебошад. Мавзуи кори диссертатсионӣ, сохтор ва моҳияти мазмуни он ба талаботи шиносномаи ихтисоси 08.00.07 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз мутобиқат менамояд.

Натиҷаҳои илмӣ ба даст овардаи диссертант ба дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ мутобиқ мебошад. Дар бобҳои хусусиятҳои шахсии унвонҷӯ бошад, ба пуррагӣ метавон иброз дошт, ки қобилиятҳои кори унвонҷӯ, дараҷаи касбият дар сатҳи олии қарор дошта, аз натиҷаҳои таҳқиқоти чунин бар меояд, ки унвонҷӯ худ фарди ҳадафманд буда, рисолаи таҳқиқотиашро бо як услуби хоси илмӣ ба сомон расонидааст. Автореферат ва мақолаҳои нашршудаи муаллиф, инъикосгари мафҳум ва моҳияти кори диссертатсионӣ арзёбӣ гардида, ба таври муқаммалу мушаххас таҳқиқоти диссертатсиониро асоснок менамоянд.

Нашири натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ

Мақолаҳои нашршудаи муаллиф сохтори асосии диссертатсияро фаро гирифта, аз 10 мақолаи илмӣ дар умум 5,375 ҷузъи ҷопӣ (аз ҷумла ҷузъи ҷопӣ аз муаллиф) иборат мебошад, ки аз он 4 адад дар маҷаллаҳои пешбари илмӣ, ки аз ҷониби КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия шудаанд, нашр гардидаанд. Инчунин, муҳтавои асосии диссертатсия дар конференсияҳои ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ баррасӣ гардидаанд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссия

Диссертатсияи тақризшаванда мутобиқ ба муқаррароти бандҳои дахлдори «Низомномаи шӯрои диссертатсионӣ» ва «Тартиби додани унвонҳои илмӣ» (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 30 июни соли 2021, № 267) омода гардида, муқаддима ва бахшҳои он - мубрамии мавзуи таҳқиқот, дараҷаи таҳқиқоти мавзуи илмӣ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ, мақсад, вазифаҳо, объект ва предмет, фарзия, асосҳои назариявӣ методологӣ, сарчашмаи маълумот ва пойгоҳи таҳқиқот, навгониҳои илмӣ, нуқтаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, дараҷаи эътимодноқии натиҷаҳои он, мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии доғалаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот, тасвир ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия, интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия ба таври муқаммал моҳияти диссертатсияро дар бар гирифтаанд ва асосҳои илмию амалии онро дар сатҳи зарурӣ инъикос менамоянд. Ғайр аз ин, меъёрҳои дигари диссертатсия нисбат ба ҳаҷм, истифодаи ҷадвал, формула ва расмҳо, тартиби нигориши феҳристи адабиёт низ ҳангоми навиштани диссертатсия риоя гардидаанд.

Диссертатсия ба талаботҳои «Низомномаи шӯрои диссертатсионӣ» ва «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ» аз 30 июни соли 2021, № 267, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ шудааст, ҷавобгӯӣ аст.

Диссертатсия сохтори мантқан муқаммал дошта, натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф арзиши илмӣ доранд ва метавонанд дар

такомули низомҳои андозбандӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон васеъ истифода бурда шаванд. Диссертатсия бо тарз ва усули илман асоснокшуда ва қаблугардида мавриди омода қарор дода шудааст.

Автореферат ва мақолаҳои нашргардида ба мазмун, моҳият ва мундариҷаи диссертатсия шабоҳат доранд.

Эродҳо ва баъзе тавсияҳо ба диссертатсия:

Дар қатори бартариятҳо таҳқиқоти диссертатсионӣ дорои норасоӣҳо низ мебошад, ки ба онҳо дохил мешаванд:

1. Дар саҳ. 22 муаллиф иброз доштааст, ки имрӯзҳо дар низоми андозбандӣ ислоҳот идома дорад. Хуб мешуд, агар доир ба ин масъала тавзеҳоти бештар пешниҳод мегардид.

2. Дар саҳ. 27 муаллиф иброз доштааст, ки байни андозҳо ва хароҷот муносибати наздик мавҷуд аст, аммо, истилоҳҳои сиёсати буҷаву андоз ё андозу буҷа маъноӣ якхела надоранд. Хуб мешуд агар, муаллиф ин тавзеҳотро мушуаххастар баён менамуд.

3. Дар қадвали 2.1.2 муаллиф шумораи субъектҳои хоҷагидори тибқи патент ва шаҳодатнома фаъолияткунанда дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2017-2022 мавриди таҳлил қарор додааст. Аммо дар бораи механизмҳои таҳрики он тавзеҳ надодааст, хуб мешуд, ки онро бештар шарҳу тавзеҳ меод (саҳ.83).

4. Дар боби дууми диссертатсия, қадвалҳои зиёду гуногун бо нишондиҳандаҳои рушди низоми пардохти миллӣ, пешниҳод карда шудааст, ки аз нуқтаи назари таҳияи қадвалҳо таҳрир талаб мебошанд.

5. Муаллиф дар зербоби 2.3., қайд намудааст, ки дар шароити имрӯза, маъмурикунонии андозбандии соҳибкорӣ ҳамчун заминаи татбиқи низоми институтсионалӣ ба шумор рафта, тибқи қонунгузори андоз дар робита ба муносибатҳои андозбандӣ вобаста ба пайдоиш ва интиҳоби санадҳои меъёрӣ ва қорӣ кардани онҳо аз рӯи меъёрҳои муайянгардида таъсис меёбад. Хоҳишмандем ин нуқтаро шаффофтар шарҳ дода шавад.

6. Дар саҳ. 129 муаллиф иброз доштааст, ки имрӯзҳо дар шароити муосири Тоҷикистон, гаронии андоз дар сатҳҳои гуногунии идоракунии иқтисодӣ ба назар мерасад. Барои дарки возеҳтари ин муаммо муаллиф бояд ин масъаларо бештар тафсиру тарҷеҳ намуда, андешаҳоро дар ин бобат пешниҳод менамуд.

7. Муаллиф дар саҳифаи 145 дар расми и 3.2.1 – муаммоҳои такмили механизми иқтисодии устуворгардонии манбаи андози субъектҳои соҳибкории хурду миёна мавриди пешниҳод қарор додааст. Аммо таҳлили муаллиф ифшо нагардидааст, хуб мешуд, ки ин костагӣ ислоҳи худро ёбад.

8. Дар қорӣ диссертатсионӣ хатогиҳои марбут ба ҳуруфчинӣ зиёд ба назар мерасад, бинобар ин ислоҳи ин камбудӣ мувофиқ ба мақсад мебошад.

Бояд қайд намуд, ки камбудии номбаршуда ба мазмуну муҳтавои диссертатсия таъсири ҷиддӣ намерасонанд ва сатҳи назариявӣ амалии онро коҳиш намедиханд.

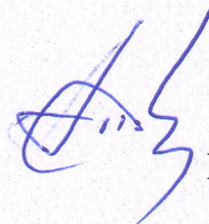
Хулоса

Дар умум метавон қайд намуд, ки рисолаи диссертатсионӣ, таҳқиқоти илман асоснокшуда ва саривақтӣ мебошад, зеро масъалаи марбут ба соҳибкорӣ ва рушди тавсеаи он дар шароити ногувори иқтисоди ҷаҳон, мубармтарин арзёбӣ гардидааст.

Ҳамин тавр, гуфтан мумкин аст, ки диссертатсияи Файзуллозода Бахтовар Сайфулло дар мавзуи “Танзими давлатии рушди низоми андозбандии соҳибкории хурду миёна” аз рӯи ихтисоси 08.00.07 - Молия, муомилоти пулӣ ва қарз дар сатҳи зарурӣ омода гардида, аз ҷиҳати мазмун ба талаботи бандҳои 31, 33, 34, 35 “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ”, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти рақами 267 аз 30 юни соли 2021 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад ва муаллифи он сазовори дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси номбурда мебошад.

Муқарризи расмӣ:

доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор,
муовини директор оид ба корҳои илм
ва таълими Институди иқтисодиёт ва
демографияи Академияи миллии
илмҳои Тоҷикистон

Мирсаидов А.Б.

Имзои профессор А.Б. Мирсаидовро тасдиқ менамоям:

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
Институди иқтисодиёт ва демографияи Академияи
миллии илмҳои Тоҷикистон

Э. Курбонов

Ҷумҳурии Тоҷикистон, 735700, ш. Душанбе, кӯчаи Айнӣ 44,
Сомонаи расмӣ: <https://www.ied.tj/> E-mail: info@ied.tj
Тел: +992 (37) 221-67-50; +992 (37) 221-57-65

23.05.2024